

Ο ΣΜΥΡΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

Υπό Δημητρίου Π. Λυκούδη

Θεολόγου - Φιλολόγου, υπ. Δρος Παν/μίου Ἀθηνῶν

Απόγευμα τῆς 27ης Ἀυγούστου τοῦ 1922. Ὁ ἀκλόνητος Ἱεράρχης Χρυσόστομος διὰ τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς ὀδηγεῖται στό φρουραρχεῖο τῆς Σμύρνης. Γύρω ἀπό αὐτό, ὁ τουρκικός ὄχλος κραυγάζει, ἀπειλεῖ, μαίνεται καί ζητεῖ ἐκδίκηση. Τόν ἔσυραν ἀπό τό Διοικητήριο ἕως τήν τουρκική ἀγορά καί ἀπό ἐκεῖ τόν ἔφεραν αἰμόφυρτο στήν πλατεία τοῦ Τιρκιλίκ. Τά ράσα του σχισμένα, τό πρόσωπό του αἱματοβαμμένο καί ἑξαθλιωμένο. Ἡ δεσποτική του ράβδος λάφυρο τοῦ ἀσύντακτου ὄχλου. «Κι οἱ μουσικές συνεχίζουν νά παίζουν τά τούρκικα ἐμβατήρια... Κι οἱ ἀλαλαγμοί τοῦ ὄχλου πιό βροντεροί καλύπτουν τόν ἀέρα... Τίποτε δέν ἔμεινε καί τίποτε δέν βρέθηκε ἀπό τό μαρτυρικό σκηνωμά του. Οἱ Τοῦρκοι φρόντισαν νά ἑξαφανίσουν καί τά τελευταῖα ἀπομεινάρια τοῦ ἀγίου του σώματος. Νομίζοντας φαίνεται ὅτι ἔτσι ἑξαφανίζουν καί τήν Ἑλλάδα. Ξεχνώντας ὅτι ἔτσι τήν ἀναζωογονοῦν καί τήν δοξάζουν τήν Ἑλλάδα...» (Ιερομάρτυρες τοῦ Εἰκοσιδύο, Τέσσαρες ἐπίσκοποι τῆς Μικρασίας, Ἐκδ. Ζωῆς, Ἀθῆναι 1963, σελ. 73).

Στήν Τρίγλια, μία μικρή παραθαλάσσια κωμόπολη τῆς Προ-

ποντίδας, γεννήθηκε ὁ μικρός Χρυσόστομος Καλαφάτης τοῦ Νικολάου καί τῆς Καλλιόπης σά 1867. Ξεχώριζε ἀπό τά ὑπόλοιπα ἑπτά ἀδελφία του, καθώς μᾶς διασώζουν οἱ ιστορικοί καί ἐπιθυμοῦσε νά σπουδάσει στή φημισμένη θεολογική σχολή τῆς Χάλκης, ἐπιθυμοῦσε διακαῶς νά σπουδάσει τά ἱερά γράμματα καί ν' ἀφιερωθεῖ στήν Ἐκκλησία καί στή διακονία τῶν ἀνθρώπων (Γιά τή βιογραφία τοῦ Ἁγίου Χρυσοστόμου Σμύρνης (Καλαφάτη) βλ. σχ. Λοβέρδου Σπυρίδωνος, Ὁ Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος, Ἀθῆναι 1929/ Πολίτη Κωνσταντίνου, Χρυσόστομος Σμύρνης, Ἀθῆναι 1934/ Σολομωνίδη Χρήστου, Ἡ Ἐκκλησία τῆς Σμύρνης, Ἀθῆναι 1960). Μέ τήν εὐγενική χορηγία καί συμπαράσταση τοῦ προστάτου του Μητροπολίτου Μυτιλήνης Κωνσταντίνου Βαλιάδη, ὁ Χρυσόστομος πραγματοποιεῖ τό θεοφιλέσθον ὄνειρό του, περατώνει μέ ἄριστα τίς θεολογικές του σπουδές στήν ὡς ἄνω σχολή, καί χειροτονεῖται διάκονος Χριστοῦ σά 1891. Ἀκολουθεῖ μία περίοδος ἐπιστημονικῆς μελέτης καί συγγραφῆς, πάντοτε σά μητροπολιτικά ὄρια τῆς Μυτιλήνης ἀρχικό καί ἀργότερα τῆς Ἐφέσου. Καρ-

πός τῆς κοπιαστικῆς του θεολογικῆς ἐντρύφησης τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι τό δίτομο σύγγραμμά του μέ τίτλο «Περί Ἐκκλησίας». Τό δίτομο ἔργο τοῦ Χρυσοστόμου «Περί Ἐκκλησίας» (1.110 σελίδες), διαιρεῖται σέ τέσσερα μέρη. Στό πρῶτο ἀναφέρεται στήν Ὁρθοδοξία, τόν Καθολικισμό καί τόν Προτεσταντισμό, στό δεύτερο ἀναλύει τήν ὁμολογία τοῦ Πέτρου τοῦ Μογίλα, στό τρίτο ἐλέγχει τόν Προτεσταντισμό καί στό τέταρτο τόν Καθολικισμό (πρβλ. Ἱερομάρτυρες τοῦ Εἰκοσιδύο, σελ. 25-26). Ἀπό τίς σελίδες τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἀναδύεται τό ἀγωνιστικό φρόνημα, ἀλλά καί ἡ ιδιαίτερη ἐμβριθεῖα καί ἐπιστημοσύνη τοῦ Χρυσοστόμου. Στίς 2 Ἀπριλίου 1897, ὁ προστάτης του Μητροπολίτης Μυτιλήνης καί τοποτηρητής Ἐφέσου Κωνσταντῖνος ἀνέρχεται στόν Πατριαρχικό θῶκο τῆς Κωνσταντινουπόλεως καί μέ τή σύμφωνη γνώμη καί παρακίνηση κλήρου καί λαοῦ, στίς 18 Μαΐου 1897, χειροτονεῖ τόν Χρυσόστομο Πρεσβύτερο καί τόν διορίζει

Μέγα Πρωτοσύγκελλο τοῦ Οἴκου-μενικοῦ Θρόνου καί ἀκολουθῶς στίς 23 Μαΐου τοῦ 1902 χειροτονεῖται Ἐπίσκοπος, καθῶς ἐκλέγεται παμψηφεί Μητροπολίτης Δράμας.

Πέντε ἔτη θά διαρκέσει ἡ ἀρχιερατική διακονία τοῦ Χρυσοστόμου στή Δράμα. Τό διάστημα ὅμως αὐτό ἦταν ἀρκετό γιά νά κερδίσει ἀγαπητικά τίς καρδιές τοῦ ποιμνίου του. Ἰδρύει σχολεῖα καί γυμναστήρια, νοσοκομεῖα, ὀρφανοτροφεῖα, καπνεργοστάσια, γεωργικές σχολές, ἐργαστήρια ἀπόρων, ἐπισκευάζει ἱερούς ναούς, ὀρθοτομεῖ, δυσιάζεται στήν ἀγαπητική διακονία, πρωτοστατεῖ στήν ἴδρυση καί λειτουργία ἔργων ὑδρεύσεως καί μουσικῶν ὁμίλων. «Καί σήμερα ἀκόμη, σάν περπατᾶς ἀνάμεσα στούς δρόμους τῆς Δράμας, θά συναντήσης πολλά ἀπ' αὐτά τά κτίρια. Μία μικρή μαρμάρινη πλάκα στήν πρόσοψι θυμίζει στόν διαβάτη τό πέρασμα τοῦ φλογεροῦ καί ἀκούραστου ἱεράρχου» (Ἱερομάρτυρες τοῦ Εἰκοσιδύο, σελ. 33). Ἡ ἐδνι-

κο-θρησκευτική δράση τοῦ Χρυσοστόμου πολύ σύντομα θά ἔρθει σέ σύγκρουση μέ τήν Τουρκική σκλαβιά ἣ ὁποία, σέ συνδυασμό μέ τό ἀνελέητο καί καταστροφικό πέρασμα τῶν Βούλγαρων κοιμητατζήδων ἀπό τά Μακεδονικά ἐδάφη (πρβλ. Καλαφάτη Χρυσοστόμου, Ἐκθέσεις περί τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος, ἐπιμέλεια Βασίλ. Λαοῦρδα, Θεσσαλονίκη 1960), θά ἀναγκάσει τόν ἀγωνιστή Ἱεράρχη, μετά ἀπό διαταγή τοῦ Μεγάλου Τούρκου Βεζύρη, νά ἐγκαταλείψει τό ποιμνιό του, νά καταφύγει ἀρχικά στή Θεσσαλονίκη καί ἀργότερα, σχεδόν νά αὐτοπεριοριστεῖ στήν ἰδιαίτερη πατρίδα του, τήν Τρίγλια. Στίς 11 Μαρτίου τοῦ 1910 ὁ Χρυσόστομος ἐκλέγεται ἐπισήμως Μητροπολίτης στή μεγαλύτερη καί πιό κεντρική μητρόπολη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τή μαρτυρική Σμύρνη.

Ἡ ποιμαντική εὐαισθησία τοῦ Χρυσοστόμου ἀγκαλιάζει ἐξ ἀρχῆς τά μητροπολιτικά του ὄρια καί πολλές φορές τά ὑπερβαίνει. Ἀκάματος ἐργάτης, φλογερός ἀπόστολος, διαπρύσιος κήρυκας τῆς ἀγάπης, πατέρας ἀληθινός, ἀναλώνεται καθημερινά στή διακονία τοῦ ποιμνίου του. Στίς ἀρχές τοῦ 1911 ὁ Χρυσόστομος, τιμώντας τή μνήμη τοῦ Ἀγίου μάρτυρος Πολυκάρπου Ἐπισκόπου Σμύρνης (82-168 μ.Χ.), ἐκδίδει ἓνα ἔθνικοθρησκευτικό ἑβδομαδιαῖο περιοδικό μέ τίτλο «Ὁ Ἅγιος Πολύκαρπος» (βλ. σχ.

Ἱερός Πολύκαρπος, ἀριθ. 145, Ἰανουάριος 1914).

Πλησιάζουμε στά τέλη Μαΐου, ὅταν ἔνοπλοι Τοῦρκοι, ἀπό ἐκδίκηση ὀρμώμενοι γιά τά ἐδάφη πού ἔχασαν (Μακεδονία καί Θράκη), εἰσέρχονται ἔνοπλοι στά μικρασιατικά ἑλληνικά χωριά καί λεηλατοῦν ἑλληνικές περιουσίες, βεβηλώνουν ἱερούς ναούς καί ἀπειλοῦν καί ἀναγκάζουν τόν ἑλληνικό πληθυσμό νά ἐγκαταλείψει τή γῆ τῶν προγόνων του, νά ἀποποιηθεῖ κάθε ἴχνος ιδιοκτησίας προσωπικῆς καί πνευματικῆς στήν περιοχή (πρβλ. Ἱερομάρτυρες τοῦ Εἰκοσιδύο, σελ. 48-54). «Ὁ Χρυσόστομος στήν κρίσημη αὐτή στιγμή ἀναπτύσσει μία καταπληκτική δραστηριότητα. Ὄργανώνει τό «στρατό τῆς σωτηρίας» ἀπό ἐδελοντές. Τούς ἐφοδιάζει μέ χρήματα, τρόφιμα καί εἶδη ρουχισμοῦ καί τούς στέλνει νά περιμαζέψουν τούς πρόσφυγες» (Ἱερομάρτυρες τοῦ Εἰκοσιδύο, σελ. 54). Οἱ Τοῦρκοι γιά νά ἀναχαιτίσουν τήν προσφορά αὐτή τοῦ Χρυσοστόμου τόν ἀναγκάζουν νά ὀδηγηθεῖ γιά ἀκόμη μία φορά στήν ἔξορία (1914-1918) καί καταφεύγει περίλυπος στήν Κωνσταντινούπολη (πρβλ. Kitromilidis P., Alexandris A., 'Ethnic Survival Nationalism and Forced Migration: The Historical Demography of the Greek Community of Asia Minor at the close of Ottoman era,' Δελτίο Κέντρου Μικρασια-

τικῶν Σπουδῶν 5, 1984, σελ. 9-44). Στά τέλη τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1918, ὁ ἐξόριστος Ἱεράρχης ἐπιστρέφει στήν ἐπισκοπική του ἔδρα καί ὡς ἀληθῶς ποιμενάρχης ὀργανώνει ξανά τήν μητροπολιτική του περιφέρεια, ἐκφράζοντας ὀρθόπρακτα τήν ἀγάπη του ἀκόμη καί πρὸς τοὺς Τούρκους αἰχμαλώτους, καθὼς μέ ἀπόφαση τῶν Εὐρωπαϊκῶν συμμαχικῶν δυνάμεων, τήν 1η Μαΐου 1919, ἡ εὐρύτερη περιοχή τῆς Σμύρνης περιέρχεται στήν ἑλληνική δικαιοδοσία καί κατοχή.

Ἡ πολιτική διπλωματία ὁμως συγκεχυμένη καί ἀπόκεντρη δέν κατάφερε ποτέ νά ἀποδώσει δίκαιο καί ἀλήθεια. Κύριος καί καθοριστικός τῆς παραγοντας τό οἰκονομικό καί τό πρὸς προσάρτηση καί πολύπλευρη ἐκμετάλλευση ἑδαφικό κίνητρο. Ἐτσι, τρία χρόνια ἀργότερα, στίς 15 Αὐγούστου 1922, οἱ πρῶτες εἰδήσεις γιά ἀποχώρηση τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπό τό μέτωπο φθάνουν στή Σμύρνη. «Τμήματα ἀπ' τόν Ἑλληνικό στρατό πού ὑποχωρεῖ ἔρχονται συνεχῶς τίς μέρες αὐτές στήν πόλι

[...] Μέ πόσο καμάρι κατέβαιναν αὐτά τά παλικάρια καί πατούσαν τό πόδι τους στή Μικρασιατική γῆ...Κι ὅσοι ἀπ' τοὺς κατοίκους προλαβαίνουν καί χωροῦν, ἐπιβιβάζονται στά πλοῖα καί φεύγουν κι αὐτοί. Ὅλοι τρέχουν στήν παραλία. Ὅλοι προσπαθοῦν νά σωθοῦν. Ἀλλά πῶς νά χωρέση στά λίγα ἑλληνικά πλοῖα ὅλος ἐκεῖνος

ὁ πληθυσμός; Πολλοί μένουν ἀπ' ἔξω. Ὅσοι

πρόλαβαν φεύγουν.

Τά πλοῖα ξανάρχονται, ξαναφεύγουν. Ἡ πόλις

στρατιωτικά

ἔχει ἐκκενωθῆ.

Ὅλοι οἱ ἐπίσημοι ἔχουν

ἐπιβιβασθῆ

στά πλοῖα.

Ἡ μόνη ἀρχή

πού μένει

στήν πόλι

εἶναι ὁ Μητρο-

πολίτης. Ὅλοι

τόν συμβουλευ-

ουν καί αὐτός

νά φύγη. Ὁ Ἐπί-

σκοπος μάλιστα τῶν

Καθολικῶν τοῦ ἔχει ἐξασφα-

λίσει καί θέσι σέ ξένο ἀτιμόπλοιο»

(Kitromilidis P., Alexandris A.,

'Ethnic Survival Nationalism

and Forced Migration: The

Historical Demography of the

Greek Community of Asia

Minor at the close of Ottoman

era,' Δελτίο Κέντρου Μικρασια-

τικῶν Σπουδῶν 5, 1984, σελ.

67/ πρβλ. Μαργαρίτη Γιώργου, «Ο πόλεμος στη Μικρά Άσία στο συλλογικό «Ιστορία των Ελλήνων», τόμος 12ος, Δομή, Αθήνα 2006, σελ. 144-197/ Παπαρηγόπουλου Κωνσταντίνου, Ιστορία του Έλληνικού Έθνους, τόμος 6ος, έκδ. Σεφερλής, Έν Αθήναις 1955, σελ. 453-475). Ο Ιστορικός Απόστολος Διαμαντής σημειώνει: «Στις 13/26 Αυγούστου 1922 άρχισε ή μεγάλη άντεπίθεση του τουρκικού στρατού, άποτέλεσμα τής όποίας ήταν ή ολοκληρωτική κατάρρευση του έλληνικού μετώπου στη Μικρά Άσία. Από τις 15 Αυγούστου έγινε φανερή πλέον σέ όλους ή όριστική ήττα των έλληνικών στρατιωτικών δυνάμεων. Τήν κατάρρευση αυτή άκολούθησε μία μαζική, πανικόβλητη φυγή των άγροτικών έλληνικών πληθυσμών από τήν ένδοχώρα τής Μικράς Άσίας προς τό λιμάνι κυρίως τής Σμύρνης. Από εκεί οί διωκόμενοι Έλληνες φρόντιζαν νά βρískουν τόν τρόπο διαφυγής προς τήν Ελλάδα, μέ κάθε δυνατό μέσον» (Διαμαντή Άπ., Η Καταστροφή τής Σμύρνης, στό συλλογικό «Σμύρνη, Μικρασία», Έλευθεροτυπία-Ιστορικά, Άθήνα 2006, σελ. 107).

Οί Κεμαλικές θηροδίες πού άκολούθησαν δέν είχαν προηγούμενο. Ο έλληνικός πληθυσμός συγκεντρώνεται γύρω από τό ναό τής Αγίας Φωτεινής. Πολλοί πέφτουν στη θάλασσα, μέ τήν έλπίδα νά σωθούν στα ξένα πλοία. «Οί Γάλλοι δείξαν βρωμερή στά-

ση. Όσοι κατάφερναν νά σκαρφαλώσουν στα καράβια τους, τούς ρίχναν πίσω στη θάλασσα. Καί παλικάρια, πιό πολύ τά παλικάρια ξαναρίχναν στό νερό. Σάν τούς βλέπαν νά ζυγώνουν, τούς πετούσαν ζεματιστό νερό, για νά μήν μπορέσουν ν' άνέβουν. Οί Έγγλέζοι κάναν ό,τι κάναν, μά σά πήγαινε κανείς στα πλοία τους νά σωθεί, τόν δέχονταν καλά. Δέν τόν διώχναν...» (Γιαννακόπουλου Γιώργου, Άπό τόν θρίαμβο στήν τραγωδία (1919-1922), στό συλλογικό «Σμύρνη, ή Μητρόπολη του Μικρασιατικού Έλληνισμού», Έφεσος, Άθήνα 2002, σελ. 249).

Ο τουρκικός όχλος πανηγυρίζει και έπιτιθεται κατά των Έλλήνων. Πυροβολισμοί άκούγονται συνεχώς και τά πτώματα των χριστιανών γεμίζουν τούς δρόμους. Όλοι τρέχουν άλαφιασμένοι, πανικόβλητοι νά σωθούν, νά ξεφύγουν. «Ο Χρυσόστομος παραιμένη μέ τή θέλησή του κοντά στό ποιμνιό του πού κινδυνεύει μέ άφανισμό. Δέν άποδέχεται τίς προτάσεις των Εύρωπαίων για φυγάδευσή του από τή Σμύρνη. Τό βράδυ τής 27ης Αυγούστου του 1922, ήμέρα κατάληψης τής Σμύρνης από τά στρατεύματα του Κεμάλ, μαζί μέ τούς Έλληνες τής Σμύρνης κλείνεται στήν Αγία Φωτεινή. Είναι προφανές πώς ήδη γνωρίζει και τό δικό του τέλος. Συλλαμβάνεται και όδηγείται προς τό στρατηγό Νουρεντίν μπέη, δηλώνοντας «Βαδίζω

πρός τό μαρτύριο»[...] Μπροστά στό κτίριο τοῦ τουρκικοῦ διοικητηρίου ἔχει συγκεντρωθεῖ ἕνα ἀφανιασμένο πλῆθος τό ὁποῖο ζητάει τό κεφάλι τοῦ Ἱεράρχη. Ὁ Νουρεντίν παρέδωσε τότε στό πλῆθος αὐτό τόν ἀνυπεράσπιστο Χρυσόστομο. Ὁ Μητροπολίτης Σμύρνης σύρθηκε στά σοκάκια τῆς πόλης δερόμενος ἀγρίως καί ἐν τέλει βρῆκε τραγικό θάνατο, κατακρουρημένος ἀπό τό φανατισμένο τουρκικό πλῆθος» (Διαμαντή Ἀπ., Ἡ Καταστροφή τῆς Σμύρνης, σελ. 114/ πρβλ. ἔφημερίς Ἐλευθέρον Βῆμα, ἀριθ. 205, Ἀθήνα 2 Σεπτεμβρίου 1922. Σχετικά μέ τά διασωθέντα ἄμφια τοῦ Χρυσοστόμου Σμύρνης βλ. Δροσινού Ἡλία (Πρωτοπρ.), Πῶς διεσώθησαν τά ἄμφια τοῦ Χρυσοστόμου Σμύρνης, στό περιοδικό «Τόλμη», τεῦχος 66, Σεπτέμβριος

2006, σελ. 30-34).

Ἡ Ἁγία μας Ἐκκλησία ἐορτάζει τή μνήμη τοῦ Ἁγίου Χρυσοστόμου Ἐπισκόπου Σμύρνης καί «τῶν σὺν αὐτῷ μαρτύρων» (πρβλ. Πουρτσουκλή Δανιήλ (Μητροπολίτου Καισαριανῆς, Βύρωνος καί Ὑμηττοῦ), Μικρά Ἀσία, Ἡ γῆ τῶν πατέρων ἡμῶν, στό περιοδικό «Τόλμη», τεῦχος 66, Σεπτέμβριος 2006, σελ. 26-29) τήν Κυριακή πρό τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐκάστου ἔτους γιά νά θυμίζει σέ ὅλους μας τή θυσιαστική αὐταπάρνηση, τό πνευματικό μεγαλεῖο καί τήν ἀγαπητική κένωση ἕως θανάτου τῶν ἁγίων Ἐθνοϊερομαρτύρων, γιά νά θυμίζει σέ ὅλους μας ὅτι «Ὁ ποιμήν ὁ καλός τήν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπέρ τῶν προβάτων...Ἐμπροσθεν αὐτῶν πορεύεται» (Ἰωάν. ι' 4, 11).